

Defiance of Violence?

*Een vergelijkend onderzoek naar revolutionaire situaties in
het Zuid-Afrika van de apartheid en Frans Algerije*

Heine ten Hoeve

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Historische introductie	9
Hoofdstuk 1: Organisatie tegen onderdrukking	14
Hoofdstuk 2: Regime	19
Hoofdstuk 3: Internationale context	25
Conclusie	30
Bronvermelding.....	34

Verklaring gebruikte afkortingen/termen

Afkortingen

ANC	African National Congress
FLN	Front de Libération Nationale
GPRA	Gouvernement Provisoire Révolutionnaire Algérien
MK	Umkhonto we Sizwe
MTLD	Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques
NAM	Non-Aligned Movement
NP	Nasionale Party
PAC	Pan African Congress
SACP	South Africa Communist Party

Termen

Boeren	Afrikaanstalige, blanke Zuid-Afrikanen.
Metropoolgebied	Het Europese deel van Frankrijk (<i>France métropolitaine</i>).
Pieds Noirs	Van oorsprong Europese, blanke minderheid in Algerije.

Inleiding

16 december 1961 ging de geschiedenis in als de dag waarop het verzet tegen het apartheidsregime in Zuid-Afrika van karakter veranderde. Het systeem van apartheid was een zware last op de niet-blanke bevolking van het land, ingesteld toen in 1948 de *Nasionale Party* (NP) aan de macht kwam.¹ De apartheid zou pas vanaf 1990 afgebouwd worden, het jaar waarin Nelson Mandela werd vrijgelaten door president F.W. de Klerk.² Weerstand tegen apartheid in de periode van 1948 tot 1961 werd gekenmerkt door ‘*defiance*’, wat in het Nederlands het beste als ‘provocatie’ vertaald kan worden. De zwarte bevolking van Zuid-Afrika uitte onvrede over de racistische wetten voornamelijk in geweldsloze protestacties en stakingen. De organisatie hiervan was in handen van het bekende *African National Congress* (ANC), maar ook organisaties als de *South African Communist Party* (SACP) en het met het ANC rivaliserende *Pan African Congress* (PAC).

Onderwerp

Defiance betekende over het algemeen dat verzet tegen het apartheidsregime gewelddoos verliep. Ook Nelson Mandela had in zijn jonge jaren bij het ANC de nadruk gelegd op deze methode: het bereid zijn offers te maken was hier essentieel, en kwam overeen met de manier waarop Mahatma Gandhi in India zijn campagne tegen de Britten had ingevuld.³ De geweldloze tactiek werd gezien als de enige optie tegen de krachtige Zuid-Afrikaanse politie en het leger. Bovendien had het de meeste potentie om nationale en internationale sympathie te wekken voor de onderdrukten. Het is daarom opvallend dat in het begin van de jaren 60 de koers veranderde: de oprichting van de gewapende tak van het Zuid-Afrikaanse verzet tegen apartheid, *Umkhonto we Sizwe* (letterlijk: ‘speer van de natie’, afkorting: MK), was op dit gebied een mijlpaal.

Het hoofdonderwerp van de scriptie zijn de activiteiten van het ANC in de jaren 60. Het ANC werd in maart 1960 verboden door het Zuid-Afrikaanse hooggerechtshof; daarom behandelt de scriptie de organisatie als ondergrondse en in ballingschap verkerende beweging, die naast geweldloze acties zich met MK steeds meer op geweld ging toelekken.⁴ De vergelijking met de Algerijnse vrijheidsstrijd, die onder leiding van het *Front de Libération*

¹ R. Tignor (en anderen), *Worlds together, worlds apart: a history of the world from the beginnings of humankind to the present* (New York en Londen 2011) 767.

² T.F.X. Noble (en anderen), *Western Civilization Beyond Boundaries. Seventh Edition* (Stamford 2011) 889.

³ N. Mandela, *The Long Walk to Freedom. The Autobiography of Nelson Mandela* (New York 1994) 122.

⁴ F. Meli, *South Africa belongs to us. A History of the ANC* (Harare 1988) 150.

Nationale (FLN) werd gevoerd tussen 1954 en 1962 staat centraal. Algerije was een overzees onderdeel van Frankrijk, waar net als in Zuid-Afrika een blanke minderheid de dienst uitmaakte; het was dit onrecht waar het FLN tegen vocht. De kwestie die in de scriptie behandeld wordt is waarom het verzet in Algerije de gewenste resultaten boekte door middel van gewapende revolutie, maar een gelijkwaardige revolutie, op initiatief van het ANC, in Zuid-Afrika gedurende de jaren 60 uitbleef.

Hoofdvraag en deelvragen

De hoofdvraag is als volgt geformuleerd: *‘Waarom leidde het onrecht van een blank minderheidsregime in Algerije wel tot een succesvolle gewapende opstand, terwijl deze onder leiding van het ANC in Zuid-Afrika gedurende de jaren 60 uitbleef?’* Deze hoofdvraag wordt beantwoord aan de hand van drie deelvragen, die verdeeld zijn over de drie hoofdstukken. In hoofdstuk 1 komt de vraag, *‘Welke organisatiegebonden kenmerken op het gebied van structuur, ideologie en tactiek speelden een rol in het slagen van de doelstellingen van het ANC en het FLN?’*, aan bod. Hierna volgt de tweede deelvraag: *‘Hoe passen de blanke minderheidsregimes van Zuid-Afrika en Algerije in de sources of power theorie van Gene Sharp?’*. De laatste deelvraag luidt: *‘Hoe werkten internationale historische inspiratie, afkeuring van onrecht door andere landen en externe steun door in het succes van het ANC en het FLN?’*.

Structuur

De scriptie bestaat uit een historische introductie, gevolgd door drie hoofdstukken. De introductie legt de basis voor het onderzoek door de historische context te verduidelijken. De geschiedenis van het apartheidsregime en de Franse aanwezigheid in Algerije wordt bondig verteld, inclusief de oprichting en evolutie van het ANC en het FLN. Het daadwerkelijke onderzoek begint in hoofdstuk 1. Het is belangrijk om te weten dat de drie hoofdstukken per stuk weer zijn onderverdeeld in drie paragrafen. Deze paragrafen worden ingevuld met analyse van de drie categorieën die in elke deelvraag te vinden zijn. Dit ‘3x3’-model is gekozen vanwege de mogelijkheid die het biedt om een relatief compleet beeld van verschillen en overeenkomsten tussen de twee landen te maken. Bovendien vormt het in zekere zin een optelsom van steeds grotere schaalniveaus (organisatie, regime, internationaal). De categorieën worden aan het begin van elk hoofdstuk verduidelijkt, en hun relevantie wordt kort beargumenteerd. Omdat zaken die mogelijk van invloed waren op de strijd voor een rechtvaardig regime oneindig lijken te zijn, is gekozen voor categorieën die

gedurende het onderzoek relevant bleken. Er is dus niet de pretentie dat met 10.000 woorden een sluitend overzicht geleverd kan worden, en dat niet meer factoren relevant waren.

Theoretisch kader

De scriptie is niet opgebouwd rond een enkel theoretisch kader; de ideeën van verschillende wetenschappers worden als leidraad genomen. Wel zullen geregeld theorieën van Frantz Fanon gebruikt worden om de verhouding tussen kolonisator en gekoloniseerde te doorgronden. De op Martinique geboren Frantz Fanon (1925-1961) had in Frankrijk de opleiding tot arts genoten, waarna hij naar Algerije vertrok om het FLN in de strijd tegen de Fransen bij te staan.⁵ In *Les Damnés de la Terre* (1961, Nederlandse titel: *De Verworpenen der Aarde*) analyseert Fanon machtsverhoudingen die een rol speelden tussen de Europese overheerser en gekoloniseerde volken, waarbij hij zich deels baseert op de meester-knecht dialectiek van Georg Hegel.⁶ Zijn boek presenteert een aantal manieren om naar het koloniale systeem te kijken die van meerwaarde zijn voor het onderzoek. Zijn ideeën over superioriteitsgevoel van kolonisten, uitbuiting van inheemse volken en rechtvaardiging van geweld tegen kolonialisme zullen aan bod komen. Hoofdstuk 2 kent een unieke structuur, die aan de hand van een theoretisch kader is opgebouwd. De ‘*sources of power*’-theorie van Gene Sharp speelt hier de centrale rol in het beschouwen van de kracht van het Zuid-Afrikaanse regime, en de grip van Frankrijk op Algerije.

Motivatie

De motivatie om Zuid-Afrika en Algerije te vergelijken in hun verzet tegen blank minderheidsbestuur vindt zijn oorsprong in het bezoek van een delegatie van het ANC aan China in 1961. De delegatie, op zoek naar inspiratie van de communistische revolutie van 1950, kreeg tijdens een bezoek aan Mao Zedong te horen dat zij zich moesten focussen op de succesvolle strijd van het FLN in Algerije.⁷ Mao was hiervan overtuigd omdat de situatie in Zuid-Afrika volgens hem veel overeenkomsten vertoonde met die van Algerije in 1954: daar was immers ook een blank minderheidsregime aan de macht, dat een vergelijkbaar percentage van de inwoners bevooroordeelde. De Franse staat was bovendien, net als de regering van Zuid-Afrika, dominant op het gebied van militaire en financiële middelen. Daarom zou volgens Mao een guerrilla oorlog zoals in Algerije werd gevoerd ook voor het ANC de enige

⁵ M. Leezenberg en G. de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (Amsterdam 2012) 287.

⁶ *Ibidem*, 287.

⁷ S. Ellis, *External Mission. The ANC in Exile, 1960-1990* (Oxford 2013), 28

oplossing zijn.⁸ Naast de uitspraak van Mao, is de plaats van dit onderzoek binnen een wetenschappelijke discussie ook een motivatie geweest. Het bestuderen van (contra-)revolutie gebeurt vaker aan de hand van vergelijkingen, echter focussen deze zich vaak op historische voorbeelden van revoluties die daadwerkelijk plaatsvonden. Het naast elkaar leggen van een geslaagde revolutie en een ‘ontbrekende’ revolutie levert naar verwachting echter ook nuttige inzichten op.⁹

In Zuid-Afrika is de *Sharpeville Massacre* van 21 maart 1960 in het geheugen gegrift als het definitieve falen van *defiance*.¹⁰ De gebeurtenis was de aanleiding voor de radicale koerswijziging naar gewapende actie, met de oprichting van MK in december van hetzelfde jaar. De importantie van het jaar 1960 is de reden dat dit als startmoment voor het onderzoek is gekozen. De apartheid werd officieel pas in 1994 afgeschaft, 34 jaar is echter een te lange tijdsspanne voor een onderzoek van 10.000 woorden; de periode van 10 jaar laat tevens genoeg interessante ontwikkelingen zien. In het geval van Algerije is de tijdsafbakening vanzelfsprekend: de duur van de oorlog (1954 tot 1962) wordt hier gehanteerd. Vanuit de kennis dat een gewapende beweging tijd nodig heeft om op sterkte te komen gaat er ook aandacht uit naar de jaren die hieraan voorafgingen.

Doel

Uiteraard zijn er verschillen aan te wijzen tussen het Zuid-Afrika van de apartheid en het koloniale Algerije. Echter is het feit dat een van de bekendste revolutionairen die de geschiedenis heeft gekend deze vergelijking maakte het onderzoeken waard. Het doel van dit onderzoek is dus om een beeld te scheppen van factoren die het succesvol ontwikkelen van de Algerijnse vrijheidsstrijd, en het uitblijven van zo’n strijd in Zuid-Afrika in de jaren 60 kunnen verklaren. Het middel is het eerder genoemde 3x3-model, dat ernaar streeft meerdere invalshoeken in de kwestie te tonen. Met behulp van die kennis kan ten slotte een conclusie worden getrokken.

Het is belangrijk om te weten dat deze conclusie geen eindoordeel vormt, en niet als voornaamste doel heeft om de uitspraak van Mao te ondersteunen of te weerleggen. De geschiedenis volgt op elke plaats zijn eigen pad, en laat zich daarom niet vangen in een

⁸ X. Mangcu, ‘Retracing Nelson Mandela through the Lineage of Black Political Thought’, *Transition* 112 (2013) 111.

⁹ Voor voorbeelden van vergelijkende studies op het gebied van (contra-)revolutie kan o.a. verwezen worden naar G. Fremont-Barnes, *A History of Counterinsurgency. From South Africa to Algeria, 1900 to 1954* (Santa Barbara 2015) of I. Eland, *The Failure of Counterinsurgency: Why Hearts and Minds Are Seldom Won* (Santa Barbara 2013).

¹⁰ Z. Sonkosi, *African Opposition in South Africa From 1948 – 1969 (An Analysis of the African National Congress of South Africa’s Non-violent and violent actions.)* (Berlijn 1975) III.

hermetisch model. Het doel is wel de lezer inzicht te geven in het nut van onderzoek dat twee vergelijkbare, maar niet identieke, situaties samenbrengt. Een onderzoek volgens deze methode levert naar verwachting ideeën op over voedingsbodems en hindernissen in de opkomst van gewapend verzet tegen minderheidsregimes. Het is belangrijk om te weten dat dit onderzoek niet de uitkomst van verzet als uitgangspunt neemt. Resultaat mag niet de basis voor de vergelijking zijn, omdat dit blind maakt voor bijvoorbeeld zwaktes van het FLN en sterke punten van het ANC. Pas in de conclusie van de scriptie zal een oordeel volgen over in hoeverre de verschillen die in de scriptie genoemd worden belangrijk waren voor de uitkomst in beide landen.

Historische introductie

Hoewel de focus van de scriptie ligt op de periode van 1960 tot 1970, zal de introductie beginnen met de aanloop naar deze periode. De geschiedenis van het *African National Congress* (ANC) zal vanaf de oprichting in 1912 bondig behandeld worden. Het tweede deel geeft informatie over de geschiedenis van het Algerijnse *Front de Libération Nationale* (FLN), en de context waarbinnen deze zich afspeelde. Aan het einde van hoofdstuk 1 moet de lezer een ruw beeld hebben van de strijd voor rechtvaardigheid in beide landen, waarop in hoofdstuk 1, 2 en 3 kan worden gebouwd.

Het ANC in Zuid-Afrika

De oprichting van het ANC is niet te verklaren zonder vooroorlogse kwesties te beschouwen. Het was de *Native Land Act* van 1913 die volgens de oprichters van het ANC actie tegen blanke dominantie vereiste.¹¹ De *Native Land Act* legde niet-blanke Zuid-Afrikanen het verbod op om land te kopen buiten aangewezen gebieden. De wet paste bij eerdere wetten, die erop gericht waren de opkomst van een Afrikaanse middenklasse te verhinderen.¹² Daarnaast was deze een vroeg voorbeeld van de manier waarop apartheid nog vele jaren gelegitimeerd zou gaan worden: een systeem dat ruimte bood aan twee groepen om gescheiden te leven. Het framen van een wet die niet-blanken benadeelde als een ‘*seperate but equal*’-maatregel werd de norm. Dit leidde ertoe dat de wet zelfs werd toegejuicht door de *Anti-Slavery and Aborigines Protection Society*, een door blanken opgerichte organisatie die de rechten van inheemse volken verdedigde.¹³

De oprichting van het ANC, op 8 januari 1912 te Bloemfontein, was een poging om de wet te bestrijden. De opkomende zwarte middenklasse werd de dragende kracht achter de nieuwe organisatie.¹⁴ Het ANC wilde op beschaafde wijze de Zuid-Afrikaanse regering van premier Botha overtuigen. Toen bleek dat deze niet ontvankelijk was voor kritiek, probeerde de organisatie overzees de kwestie op de agenda te krijgen.¹⁵ Het bezoek dat een delegatie van het ANC in 1914 aan Groot-Brittannië bracht was een grote mislukking. Het uitbreken van de

¹¹ D.T. McKinley, *The ANC and the Liberation Struggle. A Critical Political Biography* (Londen 1997) 5.

¹² L. Thompson, *A History of South Africa* (New Haven 1990) 163.

¹³ B. Willan, ‘The Anti-Slavery and Aborigines’ Protection Society and the South African Natives’ Land Act of 1913, *The Journal of African History* 20 (1979) 85.

¹⁴ McKinley, *The ANC and the Liberation Struggle*, 6.

¹⁵ *Ibidem*, 7.

Eerste Wereldoorlog zorgde ervoor dat de kwestie weinig prioriteit had bij de Britten.¹⁶ Een tweede bezoek in 1919 wist wederom geen resultaat te forceren. Binnen het ANC kreeg men het gevoel dat alle beschaafde mogelijkheden waren uitgeput. De organisatie belande in een identiteitscrisis die tot na de Tweede Wereldoorlog zou duren.¹⁷

Gedurende de identiteitscrisis stonden de ontwikkelingen niet stil. Door schaalvergroting in de landbouw emigreerde een grote groep werkloze zwarte Zuid-Afrikanen naar de steden. De regering trachtte de migratie te beperken door regiogebonden identiteitspassen in te voeren. Niet-blanke Zuid-Afrikanen werden steeds meer beperkt in hun mobiliteit.¹⁸ In deze tijd kwam het gebrek aan binding met de massa van het ANC voor het eerst aan het licht, een probleem dat als een rode draad door de partij zou gaan lopen. De negatieve economische effecten van segregatiewetten putte de zwarte middenklasse uit in haar mogelijkheden. Wat overbleef waren onvruchtbare pogingen om het blanke parlement te overtuigen van het onrecht.¹⁹ Er was geen geld beschikbaar voor het vergroten van de organisatie om zo een fundament in lagere regionen van de maatschappij te realiseren.

De Tweede Wereldoorlog luidde voor het ANC een periode van voorzichtige bloei in. Zuid-Afrika had besloten met Groot-Brittannië mee te gaan in de oorlog tegen Nazi-Duitsland.²⁰ Dit was een keuze die grotendeels gebaseerd was op de koloniale band met de Britten, want veel Boeren hadden meer sympathie voor de Nazi's.²¹ Zwarte Zuid-Afrikanen vochten mee in het oosten en noorden van Afrika, en zelfs tot in Italië.²² Hierdoor verwachtte het ANC dat men voor de oorlogsinzet terugbetaald zou worden.

De ontwikkelingen namen een andere wending. De term '*apartheid*' viel in het Zuid-Afrikaanse parlement voor het eerst in januari 1944. De latere premier namens de NP, Daniël Malan, gebruikte het woord omdat 'segregatie' teveel uitging van het opsluiten van een groep.²³ Ondertussen liepen de spanningen tussen de verschillende rassen op. In 1946 werd een grootschalige staking van zwarte mijnwerkers brutaal neergeslagen door veiligheidstroepen.²⁴ Toen in 1948 de NP de verkiezingen won werd duidelijk dat de

¹⁶ P. Walshe, *The Rise of African Nationalism in South Africa. The African National Congress 1912-1952* (Los Angeles 1971) 51.

¹⁷ *Ibidem*, 65.

¹⁸ Thompson, *A History of South Africa*, 166.

¹⁹ McKinley, *The ANC and the Liberation Struggle*, 8.

²⁰ Grundlingh, 'The King's Afrikaners? Enlistment and Ethnic Identity in the Union of South Africa's Defence Force during the Second World War, 1939-45', *The Journal of African History* 40 (1999) 353.

²¹ Walshe, *The Rise of African Nationalism in South Africa*, 268.

²² Thompson, *A History of South Africa*, 177.

²³ H. Giliomee, 'The Making of the Apartheid Plan, 1929-1948', *Journal of Southern African Studies* 29 (2003) 374.

²⁴ McKinley, *The ANC and the Liberation Struggle*, 12.

onderdrukking onder de noemer ‘apartheid’ zou voortbestaan. Vanaf 1948 werden rassen steeds meer gescheiden op het terrein van leefgebied, educatie en huwelijken.²⁵

Ondertussen was het ANC niet sterk van karakter veranderd. In zijn autobiografie beschreef Nelson Mandela wat hem als jonge activist in de jaren 40 irriteerde. De werkwijze van het bestuur was volgens hem gebaseerd op een te beschaafde vorm van overleg, waarbij confrontaties werden vermeden vanuit de angst vreedzame oplossingen te verspelen.²⁶ Vanaf 1950 zou echter een cultuuromslag plaatsvinden. Allereerst was de oprichting van de jongerenorganisatie van het ANC een belangrijke stap in het creëren van nieuw elan. Ten tweede creëerde de *Suppression of Communism Act* van 1950 het besef dat het ANC in de toekomst verboden zou kunnen worden door de regering.²⁷ Het ANC werd bedreigd, verzet moest daarom zo snel mogelijk actieve vorm gaan aannemen.

De *Defiance Campaign* van 1952 zette het ANC opnieuw op de kaart. Burgerlijke ongehoorzaamheid werd de nieuwe standaard.²⁸ In juni 1955 werd op de Kliptown conferentie de *Freedom Charter* werd aangenomen. Hierin stonden rechten voor onderdrukte Zuid-Afrikanen die het ANC eiste. De Tweede helft van de jaren 50 werd gekenmerkt door acties die het regime nerveus maakten. Het ANC had zich geloofwaardig gemaakt als voorvechter van Afrikaanse belangen. De organisatie kreeg autoriteit over andere politieke organisaties, zoals de *South African Communist Party* (SACP), die na 1950 ondergronds opereerde.²⁹

In maart 1960 viel het doek voor het openbaar opereren van het ANC door een ban van het hooggerechtshof. Het gewapende verzet begon op 16 december 1961 met de oprichting van *Umkhonto we Sizwe* (letterlijk: ‘speer van de natie’, vaak afgekort als ‘MK’). Het voornaamste doel was bloedeloze sabotage, om het regime de destabiliseren.³⁰ Sabotage moest de regering dwingen tot onderhandeling, wanneer dit niet lukte zouden radicalere opties overwogen worden.³¹ In de jaren 60 vonden verschillende aanslagen plaats in Zuid-Afrikaanse steden. De klap van het verbod op het ANC kwam echter hard aan; grootschalige protestacties werden schaars. De organisatie zelf functioneerde vrijwel alleen nog in ballingschap in Tanzania, waar moeizaam getracht werd een revolutionair leger op te bouwen.

²⁵ Tignor (en anderen), *Worlds together, worlds apart*, 768.

²⁶ Mandela, *The Long Walk to Freedom*, 116.

²⁷ Meli, *South Africa belongs to us*, 119.

²⁸ *Ibidem*, 121.

²⁹ S. Ellis en T. Sechaba, *Comrades against Apartheid. The ANC & the South African Communist Party in Exile* (Londen 1992) S28.

³⁰ Ellis en Sechaba, *Comrades against Apartheid*, 33.

³¹ Mandela, *The Long Walk to Freedom*, 330.

Het FLN in Algerije

Frans Algerije werd sinds de verovering in 1830 gezien als een stuk Frankrijk aan de andere kant van de Middellandse Zee; niet als kolonie.³² Het waren niet alleen Franse burgers die naar Algerije vertrokken, maar ook veel migranten uit Zuid-Europese landen. De kolonisten, vaak aangeduid als ‘*pieds noirs*’ (letterlijk: ‘zwartvoeten’), kregen de beste landbouwgrond in handen. Land werd gekocht, maar ook toegeëigend door de Franse staat.³³ Immigranten vestigden zich ook in steden, waar zij vaak apart leefden van de Algerijnse bevolking. Frankrijk zag de oorspronkelijke moslimbevolking tot 1946 niet als staatsburgers; ze hadden geen recht op onderwijs en andere voorzieningen die *pieds noirs* wel ontvingen.³⁴

Het eerste protest ontstond in de jaren 30 van de twintigste eeuw, onder leiding van islamitische pressiegroepen die rechtvaardigheid eisten. Het koloniale gezag kwam het protest tegemoet door meer rechten in te stellen, echter werden veel veranderingen teruggedraaid na kritiek van *pieds noirs*.³⁵ Na de Tweede Wereldoorlog kwam wereldwijd de dekolonisatie op gang. Frankrijk zag de grip op Algerije in gevaar komen, en kwam met handreikingen naar de islamitische Algerijnen. Er werden projecten gestart die de islamitische bevolking een economische stimulans gaven, daarnaast werd land teruggegeven aan oorspronkelijke eigenaren.³⁶

De hervormingen bereikten niet het gewenste effect: het einde van de Tweede Wereldoorlog werd door velen gezien als een keerpunt voor onderdrukte volken wereldwijd. Op 8 mei 1945 vond een opstand plaats in Sétif, waarbij zo’n honderd *pieds noirs* werden vermoord. Represailles van de koloniale troepen vormden het antwoord. De harde reactie leidde tot toenemende steun voor de *Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques* (MTLD), de grootste onafhankelijkheidsorganisatie.³⁷ Het FLN kwam in 1954 onder leiding van Ahmed Ben Bella, de latere eerste president van onafhankelijk Algerije, voort uit de organisatie als gewapende tak. De oprichting van het FLN was het startschot van de onafhankelijkheidsstrijd.

De acties van het FLN waren hoofdzakelijk beperkt tot terrorisme en kleinschalige guerrilla aanvallen. Toch moest Frankrijk ongeveer een half miljoen soldaten te sturen om de

³² S. Tucker, *Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency. A New Era of Modern Warfare* (Santa Barbara 2013) 21.

³³ H.L. Wagner, *The Algerian War* (New York 2012) 10.

³⁴ J.K. Gosnell, ‘France, Empire, Europe: Out of Africa?’, *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 26 (2006) 204.

³⁵ Wagner, *The Algerian War*, 11.

³⁶ P.C. Naylor, ‘A Reconsideration of the Fourth Republic’s Legacy and Algerian Decolonization’, *French Colonial History* 2 (2002) 161.

³⁷ Tucker, *Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency*, 22.

veiligheid te herstellen.³⁸ Het werd een lange strijd, die uiteindelijk via politieke wegen beëindigd werd. Het FLN deed aan terrorisme, en maakte daarmee niet enkel slachtoffers onder pieds noirs: geweld werd ook ingezet tegen collaborerende moslims.³⁹ De Fransen volgden een opvallend ambivalent beleid. Gedwongen verplaatsingen en marteling werden aangevuld met hervormingen en rechten voor de islamitische bevolking. Het FLN nam hier geen genoegen mee; de organisatie weigerde de dialoog, tenzij onafhankelijkheid gegarandeerd werd.⁴⁰ Na de verloren slag om Algiers werden de leiders van het FLN gedwongen zich te vestigen buiten Algerije, aanvankelijk in Egypte en later Tunesië. Daar werd de *Gouvernement Provisoire Révolutionnaire Algérien* (GPRA) opgericht, het aanspreekpunt voor onderhandelingen en contact met bevriende partijen.⁴¹ De eis van de GPRA was een onafhankelijk, democratisch, sociaal, en islamitisch Algerije.⁴²

Algerije werd uiteindelijk opgegeven door een combinatie van factoren. Kritiek op het hardhandige optreden van het Franse leger kwam aanvankelijk vooral uit progressief linkse en academische hoeken, maar bereikte in de aanloop naar 1962 steeds meer delen van de Franse samenleving.⁴³ Wellicht nog belangrijker was het voornemen van president Charles de Gaulle om de toekomst van Frankrijk te richten op Europese samenwerking, waar Algerije geen plaats in zou hebben.⁴⁴ Dit idee speelde een belangrijke rol in de toegeeflijkheid waarmee de Franse regering vanaf 1961 met het FLN onderhandelde. Deze onderhandelingen leidden tot een referendum, waarin alleen Fransen in het metropoolgebied mochten stemmen. Met een grote meerderheid viel dit referendum in het voordeel voor het FLN uit; *L'Algérie Française* was daarmee verleden tijd.⁴⁵

³⁸ P. Thody, *The Fifth French Republic. Presidents, politics and personalities* (Londen 1998) 18.

³⁹ T. Shepard, *The Invention of Decolonization. The Algerian War and the Remaking of France* (Ithaca 2006) 43.

⁴⁰ Ibidem, 46.

⁴¹ R. Maran, *Torture: the Role of Ideology in the French-Algerian War* (New York 1989) 85.

⁴² Shepard, *The Invention of Decolonization*, 43.

⁴³ G. Merom, *How Democracies Lose Small Wars. State, Society, and the Failures of France in Algeria, Israel in Lebanon, and the United States in Vietnam* (Cambridge 2003) 139.

⁴⁴ Thody, *The Fifth French Republic*, 25.

⁴⁵ Ibidem, 20.

Hoofdstuk 1: Organisatie tegen onderdrukking

Dit hoofdstuk zal zich gaan richten op een organisatiegerichte vergelijking tussen het ANC en het FLN. Het is de bedoeling verschillen aan te wijzen in structuur, ideologie en tactiek, om zo de basis te geven voor theorievorming over verschillen tussen de Algerijnse vrijheidsstrijd en de strijd tegen apartheid in de jaren 60. De deelvraag die centraal staat is: ‘*Welke organisatiegebonden kenmerken op het gebied van structuur, ideologie en tactiek speelden een rol in het slagen van de doelstellingen van het ANC en het FLN?*’.

De drie categorieën waarop het ANC en het FLN in dit hoofdstuk vergeleken worden zijn gekozen omdat zij een goed inzicht bieden in de potentie die de organisaties hadden om hun doel te verwezenlijken. Een robuuste organisatiestructuur (1.1) kan de doorslag geven bij het succesvol opzetten van gewapende en geweldsloze acties. Individuele vakkundigheid, discipline en interne communicatie zijn belangrijk in elke organisatie. Ten slotte wordt het vermogen door te dringen in meerdere lagen van de maatschappij onder deze categorie geschaard. De tweede paragraaf heeft als thema ideologie (1.2). Dit is het filosofische en politieke kader waar een organisatie op gestoeld is. Een organisatie kan in haar ideologie focus leggen op een bepaald gedeelte van de bevolking, en daarmee andere delen uitsluiten. Voor het werven van massasteun kan het echter nuttig zijn een combinatie van ideologieën aan te spreken. De laatste categorie is tactiek (1.3). Hiermee wordt de concrete aanpak in de strijd tegen onrecht, die door het ANC en het FLN werd gehanteerd, bedoeld. Vanuit de kennis dat dit een ruime categorie is, zal in de laatste paragraaf de focus met name liggen op de keuze tussen gewelddadig of geweldloos verzet.

1.1

In deze paragraaf zal de kwaliteit en indeling van de organisatiestructuur van het ANC en MK worden bekeken. Toen het ANC in 1960 ondergronds moest gaan opereren kreeg de gewapende strijd van Umkhonto we Sizwe prioriteit boven defiance.⁴⁶ Om de geheime voortzetting van het ANC niet in gevaar te brengen werd MK opgericht als organisatie die niet onder het partijbestuur viel.⁴⁷ Het verschil tussen een democratisch bestuurd congres en een ondergrondse en in ballingschap opererende guerrillabeweging bracht grote consequenties

⁴⁶ R. Suttner, ‘Culture(s) of the African National Congress of South Africa: Imprint of Exile Experiences’, *Journal of Contemporary African Studies* 21 (2003) 305.

⁴⁷ Ellis, *External Mission*, 25.

voor de organisatiestructuur met zich mee. De cultuur van open vergaderingen en gelijkheid moest ingeruild worden voor een hiërarchische en gedisciplineerde ‘*top-down*’ benadering. Massaal lidmaatschap, in de jaren 50 piekte het ANC op 100.000 leden, was op MK niet van toepassing: de beweging omhelsde slechts een bescheiden groep saboteurs en guerrillastrijders.⁴⁸

MK slaagde er vanaf de oprichting vaak niet in om de leden op een eenduidige koers te houden. Door de grote geheimzinnigheid waarbinnen men moest functioneren en de onvermijdelijke cultuur van eenmansacties was de organisatie lastig te overzien. Dit leidde ertoe dat het verraden van medestrijders naar de politie een hardnekkig fenomeen werd.⁴⁹ Het ANC had in de jaren voor het ondergrondse bestaan reeds grote moeite om de takken van de organisatie te vullen met geschikte personen. Dit probleem kende onder meer een maatschappelijke oorsprong, door het feit dat de meeste Afrikanen onopgeleid werk deden. Om die reden ontbrak ervaring op het gebied van besturen en omgaan met partijgelden.⁵⁰ De intensieve samenwerking van het ANC met de SACP vanaf 1960 was een lichtpuntje. De SACP kende voor een ondergrondse organisatie een sterk gedisciplineerde structuur. Bovendien waren de leden zeer bedreven in gevechtssituaties en het produceren van bommen.⁵¹

Het FLN was op efficiënte wijze georganiseerd: Algerije was door de beweging opgedeeld in zogenaamde *wilayas*: dit waren districten die elk hun eigen legers kenden en het verzet op eigen manier invulling gaven. Op deze manier kon het verzet aangepast worden naar wisselende regionale omstandigheden en bleven de bestuurslagen overzichtelijk. Ook was de organisatie effectief in het opnemen van verschillende stammen en andere groeperingen via hun leiders. Stamoudsten en andere invloedrijke personen konden loyaliteit aan het FLN opleggen aan zij die hen gehoorzaamden.⁵² De gevechtstaken werden geleid door de *mujahidin*: ervaren militairen die zeer bedreven waren in het aansturen van manschappen. Onder hen stonden de *mussabilin*, dit waren onervaren guerrillas die uit de burgerbevolking werden gerekruteerd. De laatste groep, de *fidayin*, specialiseerde zich in geheime oorlogsvoering zoals terrorisme en sabotage.⁵³

⁴⁸ V. Darracq, ‘The African National Congress (ANC) Organization at the Grassroots, *African Affairs* 107 (2008) 591.

⁴⁹ African National Congress, *ANC Speaks. Documents and Statements of the African National Congress 1955-1976* (1977), 112.

⁵⁰ Sonkosi, *African Opposition in South Africa From 1948 – 1969*, 160.

⁵¹ Ellis, *External Mission*, 20.

⁵² G. Fremont-Barnes, *A History of Counterinsurgency* (2013) 211.

⁵³ E.R. Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century* (New York 1969) 238.

Vanaf 1957 traden er echter grote problemen op in de organisatie van het Algerijnse verzet. De blokkade met buurlanden Marokko en Tunesië, die de Fransen succesvol hadden opgezet aan het einde van dat jaar, stoorde de communicatie tussen het externe en interne deel van het FLN.⁵⁴ Bovendien verminderde de blokkade de kans op een succesvolle aanval vanuit deze buurlanden door de legers die daar inmiddels waren opgebouwd (25.000 man sterk in Tunesië en 15.000 in Marokko).⁵⁵ Een andere organisatorische moeilijkheid werd veroorzaakt door gedwongen verhuizing van de plattelandsbevolking. Met dit beleid verstoorde het Franse leger de voor de interne communicatie van het FLN onmisbare stamstructuren.⁵⁶

1.2

Deze paragraaf wordt ingevuld met een analyse van de (politieke) ideologie die omarmd werd door het ANC en het FLN. Het ANC had, in vergelijking met de SACP en het PAC, een vrij gematigde politieke signatuur. Het wilde via defiance een staat afdwingen die niet bevooroordeeld was naar welke huidskleur dan ook. Tijdens de Rivonia rechtszaak van 1964 onderstreepte Nelson Mandela dit gedachtegoed met de zin ‘*I have fought against white domination, and I have fought against black domination*’.⁵⁷ Het PAC streefde een agressiever beleid van *black consciousness* na, terwijl de SACP zich liet inspireren door het marxistische discours van klassenstrijd.

De op een liberaal-democratische ideaal gestoelde doelstellingen van het ANC waren dan wel weinig radicaal, zij hadden wel potentie om grote delen van de onderdrukte bevolking aan te spreken. Echter speelde de organisatie niet in op concrete zorgen die heersten bij de bevolking, en boven politieke kleur stonden. De in 1955 aangenomen *Freedom Charter* was een ambitieus document, waarin de nadruk meer lag op doelstellingen die ver in de toekomst lagen dan op zaken die kans hadden de situatie op korte termijn te verbeteren.⁵⁸ Populaire steun werd bovendien verhinderd door gebrekkige aanwezigheid op het platteland van Zuid-Afrika. Misstanden op het gebied van landbouw, zoals beknellende regulering van het regime ten aanzien van veebezit en toewijzing van grond, hadden geen prioriteit in de ideologie van het ANC.⁵⁹

Ondanks de op het eerste gezicht duidelijke verschillen was het voor het ANC regelmatig lastig om zich te differentiëren van het PAC. De *Anti Pass Campaign* van 1960

⁵⁴ Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century*, 240.

⁵⁵ C. Melnik, *Insurgency and Counterinsurgency in Algeria* (Cambridge 1964) 170.

⁵⁶ J. Dunn, *Modern revolutions. An introduction to the analysis of a political phenomenon* (Cambridge 1972) 169.

⁵⁷ African National Congress, *ANC Speaks*, 46.

⁵⁸ E. Feit, *South Africa. The Dynamics of the African National Congress* (Londen 1962) 33

⁵⁹ McKinley, *The ANC and the Liberation Struggle*, 26.

was een voorbeeld van hoe de organisaties in elkaars water visten. Het ANC had in de aanloop naar 31 maart van dat jaar een campagne op touw gezet die zou uitmonden in het massaal verbranden van identiteitspassen. Echter kaapte het PAC de voorbereidingen door op 21 maart een vergelijkbaar protest te organiseren.⁶⁰ Deze actie ging door de harde reactie van de Zuid-Afrikaanse politie de geschiedenis in als de *Sharpeville Massacre*. De massale aanwezigheid van onderdrukte Zuid-Afrikanen in Sharpeville toonde aan dat er bereidheid was tot actie. De conferentie van Kliptown (1955), wel door het ANC georganiseerd, liet ook deze bereidheid zien. Door ideologische conflicten met het PAC ging echter een groot deel van deze potentie verloren.

De ideologie van het FLN omhelsde een combinatie van utopische toekomstvisies en het aanspreken van concrete zorgen van uitgebuite boeren en kleine landbezitters. Opvallend was het vermogen van FLN om een veelvoud aan ideologieën samen te binden in een verenigde strijd tegen de koloniale bezetter. Als nationaal front wist de organisatie socialisten en liberalen te verenigen, net als verschillende etniciteiten en clans.⁶¹ De socialistische boodschap, die onderdeel uitmaakte van de idealen van het FLN, haakte in op frustraties over de verwoesting van traditionele landbouwstructuren als gevolg van het door Frankrijk ingevoerde kapitalistische systeem van grondbezit. Het incorporeren van het pan-Arabisch ideaal, gepredikt door de Egyptische dictator Gamal Abdel Nasser, hielp ook om de islamitische bevolking enthousiast te maken voor de onafhankelijkheidsstrijd.⁶²

1.3

In de laatste paragraaf komt een bespreking van de tactische keuzes van het ANC en het FLN aan bod. Het ANC was over het algemeen een geweldsloze organisatie, de tactiek van defiance schreef dit immers voor. Geweldloosheid werd op meerdere manieren beargumenteerd. In 1958 sprak het ANC steun uit voor blanke, sociaaldemocratische, oppositiepartijen die door het apartheidsregime niet verboden waren.⁶³ Deze partijen konden de wederzijdse band alleen in stand houden zolang het ANC zich niet gewelddadig uitte. Ook na de ban van 1960 bleef de organisatie voorzichtig met geweld omgaan. Oud secretaris-generaal van het ANC Oliver Tambo verklaarde later in een interview in dat de organisatie bang was dat wanneer zij geweld ging gebruiken, de regering dit richting de blanke achterban

⁶⁰ Meli, *South Africa belongs to us*, 140.

⁶¹ V. Prashad, *The Darker Nations. A People's History of the Third World* (New York 2007) 120.

⁶² Fremont-Barnes, *A History of Counterinsurgency*, 211.

⁶³ McKinley, *The ANC and the Liberation Struggle*, 23.

kon gebruiken als argument tegen raciale gelijkheid.⁶⁴ De oprichting van Umkhonto we Sizwe in 1961 bracht het onschuldige, geweldloze, verzet van het ANC tot een einde. Toch schuwde men nog steeds het creëren van menselijke slachtoffers. De nieuwe koers was gericht op sabotage en precisieterrorisme, een tactiek die gezien werd als voorbereider van guerrillaoorlog. Deze tactiek had het ontwrichten van het openbare leven en het afgeven van een agressieve waarschuwing naar het regime als doel.⁶⁵

Het FLN voerde een bijzonder ruwe strijd, die zich niet alleen op het Franse koloniale leger richtte, maar ook op de *pieds noirs* en zelfs moslims die als collaborateurs werden gezien. Het voeren van een vrijheidsstrijd op een gewelddadige manier was een weloverwogen keuze. Dit was niet enkel een reactie op de tactiek van de verschroeide aarde, die de Fransen door middel van marteling en gedwongen verplaatsing inzetten. Frantz Fanon had als vooraanstaand FLN-lid het filosofische fundament gelegd voor gebruik van geweld. In *Les Damnés de la Terre* (1961) verklaarde hij dat de pacificatie van Algerije in de negentiende eeuw met bajonetten en kanonnen had plaatsgevonden.⁶⁶ Slachtoffers van kolonialisme waren met geweld in de meester-slaaf verhouding geduwd, en hoefden dus zelf het gebruik van geweld niet te schuwen. Bovendien was geweld de enige manier om weerstand te bieden aan de hardnekkige structuren van koloniale vernedering.⁶⁷

Het FLN wist dat er een groot gat bestond tussen de beschikbare manschappen en middelen van het Franse leger en die van het Algerijnse verzet, en moest met haar tactiek hier dus op inspelen. Vanuit deze kennis legde men zich toe op kleinschalige guerrilla-acties en terrorisme. Deze acties werden uitgevoerd op veel verschillende plaatsen, om zo de indruk te wekken dat het FLN op grotere schaal opereerde dan zij in werkelijkheid deed.⁶⁸

⁶⁴ Meli, *South Africa belongs to us*, 148.

⁶⁵ African National Congress, *ANC Speaks*, 111.

⁶⁶ Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (Engelse vertaling: New York 1963) 36.

⁶⁷ *Ibidem*, 37.

⁶⁸ Wagner, *The Algerian War*, 72.

Hoofdstuk 2: Regime

Een groot obstakel in het overwinnen van de apartheid voor het ANC was het krachtige regime van Zuid-Afrika. In dit hoofdstuk zal een analyse naar voren komen, gericht op drie factoren die de positie van dit regime vanuit de maatschappij versterkten. De rol die het ANC en het FLN zelf speelden het realiseren van hun doelen wordt nu dus terzijde geschoven. Uniek aan hoofdstuk 2 is de invulling van de drie paragrafen aan de hand van een conceptueel kader, in dit geval van de Amerikaanse politicoloog Gene Sharp. Met belangrijke publicaties over de kracht van geweldloze acties tegen onrechtvaardige regimes verwierf Sharp veel aanzien als theoreticus op het gebied van (contra-)revolutie. Van een van zijn bekendste werken, *From Dictatorship to Democracy* (1993), wordt zelfs beweerd dat het een directe invloed had op de omverwerping van de Egyptische dictator Hosni Moebarak.⁶⁹

In zijn driedelige magnum opus *The Politics of Nonviolent Action* (1973) presenteerde Sharp zijn visie op het maatschappelijke fundament dat repressieve regeringen overeind houdt. Zijn theorie gaat ervan uit dat macht vanuit de gehele samenleving van een land voortvloeit. Hij verwerpt ideeën die uitgaan van intrinsieke macht, die los staat van de personen waarover geregeerd wordt.⁷⁰ Zijn benadering van geweldloze weerstand tegen een onrechtvaardige regering heeft hij opgebouwd door zes ‘*sources of power*’ aan te wijzen. Dit zijn eigenschappen die een regering van onderaf overeind houden. Dit hoofdstuk biedt niet genoeg ruimte om deze allen te behandelen, daarom is gekozen voor drie factoren die zich het beste lenen voor vergelijking tussen Zuid-Afrika en Algerije.⁷¹ De deelvraag die in dit hoofdstuk naar voren komt is: ‘*Hoe passen de blanke minderheidsregimes van Zuid-Afrika en Algerije in de sources of power theorie van Gene Sharp?*’.

De eerste factor waarop de twee landen vergeleken worden, in sectie **2.1**, is de nummer vier van Sharp’s model: ‘*intangible factors*’. De beschrijving hiervan luidt: ‘*Psychological and ideological factors, such as habits and attitudes toward obedience and submission, and the presence or absence of a common faith, ideology, or sense of mission*’.

⁶⁹ R. Arrow, ‘Gene Sharp: Author of the nonviolent revolution rulebook’ (versie 21 februari 2011), <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-12522848> (7 juni 2015).

⁷⁰ G. Sharp, *The Politics of Nonviolent Action. Part One: Power and Struggle* (Boston 1973) 8-9.

⁷¹ Het lijkt wellicht slordig om een theorie slechts voor de helft te gebruiken, Sharp geef echter aan dat zijn theorie is opgezet vanuit de gedachte dat niet alle machthebbers geanalyseerd hoeven te worden vanuit alle zes de machtsbronnen (Sharp, *The Politics of Nonviolent Action. Part One*, 11.). Sharp ziet zijn theorie niet als sluitend; net zozeer heeft dit hoofdstuk niet die pretentie.

[...]. Voor Zuid-Afrika wordt dit ingevuld met een analyse van de houding van de blanke bevolking ten opzichte van de apartheidstaat, en de rol van ideologie en missiegedachtes hierin. Een analyse op gelijke punten zal plaatsvinden bij de *peoples* van Algerije.

In paragraaf 2.2 komen de '*material resources*' aan bod. Sharp omschrijft deze als: '*The degree to which the ruler controls property, natural resources, the economic system, means of communication and transportation [...]*'.⁷² De sterke economische ontwikkeling, en de rol van de overheid van Zuid-Afrika daarin, wordt behandeld vanuit het idee dat dit de machtsbasis versterkte. De economische situatie in Algerije en de verhouding tot de koloniale overheerser sluit deze paragraaf af.

In de laatste paragraaf (2.3) staan de '*sanctions*' die de Zuid-Afrikaanse en Franse regeringen tot hun beschikking hadden centraal. Sharp zegt over dit laatste onderdeel van zijn theorie: '*The final source of a ruler's power is the type and extent of sanctions at his disposal, both for use against his own subjects and in conflicts with other rulers.*'⁷³ Aandacht gaat in dit deel uit naar de politie en het leger van Zuid-Afrika, die een belangrijke rol hadden in het onderdrukken van weerstand. De kracht en effectiviteit van repressie zal ook in het geval van Frans Algerije behandeld worden. De beperkte houdbaarheid van de 'harde aanpak' in het licht van internationale kritiek komt in het volgende hoofdstuk aan bod.

2.1

In dit gedeelte worden de *intangible factors* (oftewel: 'ontastbare factoren') behandeld. Sharp schaaft hier de ideologie en missie van de heersende groep onder. De macht van het apartheidregime vloeide voort uit de blanke bevolking, en dan met name de Afrikaanssprekende Boeren. De identiteit van de Boer was bijzonder sterk, en kende diepe historische wortels. De identiteit liep zelfs lang religieuze weg: de vergelijking tussen de Grote Trek van de kusten naar het binnenland met de exodus van de Joden uit Egypte was populair.⁷⁴ De religieuze identiteit werd aangevuld met een zeer uiteenlopende set gevaren die de Boer in het verleden zouden hebben bedreigd: Brits kolonialisme, het zware leven in de tropen, communisme en meer.⁷⁵ De regering van de NP werkte er succesvol aan om deze gevoelens te versterken door de oprichting van Boeren bonden. Dit droeg bij aan het 'wij-zij' gevoel naar niet-blanken. Blanke Zuid-Afrikanen waren bereid hun dominantie op militante

⁷² Sharp, *The Politics of Nonviolent Action. Part One*, 11.

⁷³ *Ibidem*, 12.

⁷⁴ E. Cloete, 'Afrikaner Identity: Culture, Tradition and Gender', *Agenda* 13 (1992) 43.

⁷⁵ *Ibidem*, 43.

wijze te verdedigen: de populariteit van organisaties die burgers trainden in het omgaan met vuurwapens, om zo ordetroepen te kunnen bijstaan, onderstreepte dit.⁷⁶

Een groep die de missiegedachte en de collectieve identiteit achter de apartheid bedreigde was die van blanke liberalen, vooral aanwezig onder de Engelssprekende blanke bevolking. Zij werden vertegenwoordigd door de liberale partij, die de enige parlementaire stem tegen apartheid vormde.⁷⁷ De regering beschouwde de ondermijnende werking van progressieve blanken als een aanvullende reden om segregatie na te jagen. Scheiding van rassen moest wederzijdse onbegrip en afgunst stimuleren, om zo de blanke bevolking in het eigen ideologische kamp te houden. Frantz Fanon zegt in *Les Damnés de la Terre* dat dit systeem niet alleen een fundamentele eigenschap is van apartheid, maar van koloniale machtsrelaties in het algemeen.⁷⁸

De *pieds noirs* koesterden een identiteit die vergelijkbaar was met die van de Boeren: ze beleefden hun geschiedenis als die van een vooruitstrevend volk dat vanuit het niets iets had opgebouwd.⁷⁹ Door ruwweg 130 jaar aanwezigheid in Algerije was de van oorsprong Europese bevolking niet meer te omschrijven als ‘kolonisten’; zij voelden zich onafscheidelijk verbonden met Algerije. De geografische kloof die de Middellandse Zee tussen Frankrijk en Algerije vormde stond echter ook voor een ideologische verdeeldheid over de noodzaak om vast te houden aan de kolonie: vanzelfsprekend voelden de *pieds noirs* deze noodzaak sterker dan inwoners van het metropoolgebied.

Het Metropoolgebied van Frankrijk was echter ook zeer verdeeld: intellectuelen als Jean-Paul Sartre en Raymond Aron ageerden fel tegen de agressie van Franse troepen in Algerije.⁸⁰ Aan de andere kant stond een groep vooraanstaande Frans geleerden, kunstenaars en journalisten die zich openlijk sympathiseerden met de inspanningen van het Franse leger.⁸¹ De inwoners van het Metropoolgebied waren tevens verdeeld over de kwestie, maar benaderden deze ook met een zekere desinteresse: voor hun directe situatie maakte het niet zoveel uit.⁸² Deze situatie schepte de mogelijkheid dat uiteindelijk een enkele beslissing in Parijs Frans Algerije de das om zou kunnen doen.

⁷⁶ D.E.H. Russell, *Rebellion, Revolution, and Armed Force: A Comparative Study of Fifteen Countries with Special Emphasis on Cuba and South Africa* (New York 1974) 36.

⁷⁷ S. Dubow, ‘Macmillan, Verwoerd, and the 1960 ‘Wind of Change’ Speech’, *The Historical Journal* 54 (2011) 1096.

⁷⁸ Fanon, *The Wretched of the Earth*, 37.

⁷⁹ A. Sherman, ‘Climax in Algeria: The O. A. S. and the Pieds Noirs’, *The World Today* 18 (1962) 134.

⁸⁰ Shepard, *The Invention of Decolonization*, 43.

⁸¹ Merom, *How Democracies Lose Small Wars*, 137.

⁸² *Ibidem*, 136.

2.2

Deze paragraaf behandelt het machtsfundament dat Sharp ‘material resources’ noemt, waarmee in dit geval de economische macht van de staat, maar ook die van de groep die de staat vertegenwoordigt wordt bedoeld. De theorie van Sharp gaat ervan uit dat wanneer de groep die het regime vertegenwoordigt economisch machtig is, dit de positie van het regime versterkt. Het streven van apartheid was gericht op een totale scheiding van blank en niet-blank. Naast gescheiden huisvesting was economische apartheid onderdeel van dit regeringsbeleid. De 3,5 miljoen blanken die in 1965 in het land leefden moesten zich economisch volledige onafhankelijk maken van de overige 12 miljoen inwoners.

Blanke Zuid-Afrikanen kenden een enorme economische voorsprong op de niet-blanke bevolking. Om de economische superioriteit te verdedigen was het andere rassen verboden om op grote schaal te handelen met blanke ondernemers en consumenten.⁸³ Blanke arbeiders profiteerden van relatief hoge lonen, die in stand konden worden gehouden door zwarte arbeiders uit te sluiten van bepaalde sectoren.⁸⁴ De Zuid-Afrikaanse regering verzorgde enkel kwalitatief goed onderwijs voor de blanke bevolking, wat ervoor zorgde dat de economische voorsprong bewaard bleef.

Sinds het begin van de koloniale aanwezigheid in Algerije stimuleerde het Franse beleid de economische middelen die de *pieds noirs* in handen hadden. De traditionele vorm van landbezit, waarbij stamhoofden en boeren die lager op de sociale ladder stonden stukken grond deelden, werd in 1863 ingeruild voor een West-Europees model waarin een stuk grond slechts één eigenaar kende. Deze verandering zorgde ervoor dat landbouwgrond via marktwerking van eigenaar wisselde; deze nieuwe eigenaren waren doorgaans de kolonisten.⁸⁵ De maatregel van 1863 was dus een vroege stap in het verschuiven van economische macht naar de blanke minderheid.

De beperkte economische ontwikkeling van de inheemse Algerijnse bevolking was terug te zien in de lage levensstandaard die zij genoten. In de jaren 50 had de blanke bevolking van Algerije toegang tot gezondheidszorg die ongeveer op een gelijk niveau stond als in het Metropoolgebied, terwijl er slechts een arts voor elke 5000 islamitische Algerijnen beschikbaar was. Bovendien volgde slechts 1 procent van de moslims na de basisschool

⁸³ G.M. Gerhart, *Black Power in South Africa. The Evolution of an Ideology* (Los Angeles 1978), 86.

⁸⁴ Thompson, *A History of South Africa*, 206.

⁸⁵ E.R. Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century* (New York 1969) 213.

vervolgonderwijs.⁸⁶ De ongelijke verdeling van *resources*, die volgens de theorie van Sharp de positie van de groep die loyaal is aan de machthebber versterkt, was in Algerije dus van toepassing.

2.3

In het laatste gedeelte van dit hoofdstuk worden de zogenaamde ‘sanctions’ behandeld. De Zuid-Afrikaanse regering kon opstandigheid vanuit de niet-blanke bevolking beantwoorden met onmiddellijke repressie met behulp van politie en leger. De sancties gingen echter verder: een populair dreigmiddel was het verbannen van politieke tegenstanders uit de townships naar de *Bantu*-gebieden: door de regering aangewezen ‘*homelands*’ op het platteland.⁸⁷ Deze gebieden waren volgens de regeringen plaatsen waar de Afrikaanse bevolking zich naar eigen inzicht kon ontwikkelen. In werkelijkheid betekende gedwongen verhuizing uit de stedelijke gebieden armoede en isolatie van familie en vrienden.⁸⁸

Een ander populair middel van het apartheidsregime was de *banning order*: een maatregel die aan een individu werd opgelegd, en een ernstige beperking in de bewegingsvrijheid van een politiek tegenstander betekende. Iemand die een *banning order* had gekregen moest zich onthouden van grootschalige bijeenkomsten en ontmoetingen met politiek actieve personen. Bovendien was hij of zij verplicht zich elke 48 uur te melden bij het dichtstbijzijnde politiestation, wanneer dit niet gehoorzaamd werd kon de persoon in kwestie een lange gevangenisstraf opgelegd krijgen.⁸⁹ Met de *banning order* had de Zuid-Afrikaanse regering een krachtige sanctie in handen om tegenstanders het zwijgen op te leggen.

Op papier moest het Franse gezag in Algerije zich houden aan de Franse wetgeving, dit was een logisch gevolg van het feit dat Algerije een verzameling overzeese provincies van Frankrijk was. Personen die verdacht werden van deelname aan het Algerijnse verzet mochten slechts 24 uur vastgehouden worden voordat zij in staat van beschuldiging werden gesteld.⁹⁰ Gedurende deze periode werden gevangenen echter systematisch blootgesteld aan marteling,

⁸⁶ Fremont-Barnes, *A History of Counterinsurgency*, 210.

⁸⁷ P. Eidelberg, ‘South African Apartheid: The Homeland-Township Nexus, 1948-1986’, *South African Historical Journal* 36 (1997) 96.

⁸⁸ Gerhart, *Black Power in South Africa*, 254.

⁸⁹ Mandela, *The Long Walk to Freedom*, 155.

⁹⁰ Maran, *Torture*, 41.

een misstand die het gevolg was van onzekerheid over wie de vijand was in de guerrillaoorlog die het FLN voerde.⁹¹

Waar het Franse leger in de periode van 1954 tot 1956 grote moeite had om te reageren op de verrassingsaanvallen, slaagde zij vanaf 1957 er steeds beter in om de gevechtseenheden van de tegenstanders te isoleren. Algerije werd verdeeld in operatiezones, waarvan elke vierkante meter systematisch werd schoongeveegd. De gigantische toename van de troepensterkte en gevechtshelikopters maakte dit mogelijk.⁹² De succesvolle tactiek van het Franse leger zorgde ervoor dat men de activiteiten van het FLN steeds harder kon afstraffen. Een goed voorbeeld was het bloedige gevecht om de hoofdstad Algiers, dat in 1957 na drie jaar strijd door de Franse troepen gewonnen werd, en resulteerde in een grootschalige exodus van FLN strijders naar de buurlanden Marokko en Tunesië.⁹³ Samenvattend beschikte het Franse leger over een grote hoeveelheid *sanctions*, die ingezet konden worden om het machtsfundament te versterken.

⁹¹ A. Denner en T. Todorov, 'Torture in the Algerian War', *South Central Review* 24 (2007) 21.

⁹² Merom, *How Democracies Lose Small Wars*, 85.

⁹³ I. Eland, *The Failure of Counterinsurgency: Why Hearts and Minds Are Seldom Won* (Santa Barbara 2013) 29.

Hoofdstuk 3: Internationale context

In het artikel ‘*The Algerian Army Made Me A Man*’ (2014) behandelt Youcef Abdeldjalil, hoogleraar amerikanistiek aan de AbdelHamid Ibn Badis universiteit in Mostaganem (Algerije), een vergeten fragment uit de Afrikaanse geschiedenis.⁹⁴ Nelson Mandela bracht in 1962 tijdens zijn tour door Afrika drie weken door in een trainingskamp van het FLN in Oujda, Marokko.⁹⁵ Mandela ontving instructies over hoe hij om moest gaan met onder andere explosieven, vechttechnieken en vuurwapens. Abdeldjalil beschrijft de goede indruk die Mandela maakte tijdens deze trainingen: het FLN raakte ervan overtuigd dat Mandela iemand was ‘*that could not only lead politically, but who could also lead an armed resistance*’.⁹⁶

Het gevecht van het FLN tegen het Franse kolonialisme en dat van het ANC tegen de apartheid speelden zich beiden af in een context van internationale afkeur richting de heersende macht. Desondanks wist deze afkeur het regime in Zuid-Afrika in de jaren 60 niet te breken. In het laatste hoofdstuk van de scriptie komt een internationale analyse rond de blanke minderheidsregimes in Zuid-Afrika en Algerije aan bod. Wederom wordt deze, in lijn met het 3x3-model, onderverdeeld in drie categorieën. De laatste deelvraag van de scriptie luidt: ‘*Hoe werkten internationale historische inspiratie, afkeuring van onrecht door andere landen en externe steun door in het succes van het ANC en het FLN?*’.

In de eerste paragraaf (3.1) wordt de historische inspiratie behandeld. Met deze term worden historische voorbeelden die het ANC en het FLN in hun strijd konden inspireren en motiveren bedoeld. Deze inspiratie kon via twee wegen lopen: voorbeelden van de kwetsbaarheid van de heersende macht, en voorbeelden van succesvolle strijd elders tegen een onrechtvaardig (koloniaal) regime. De categorie is onmisbaar in dit hoofdstuk vanwege de brede internationale context die deze biedt.

Paragraaf 3.2 gaat in op diplomatieke druk, die uitgeoefend werd om verandering door te drukken in Zuid-Afrika en Algerije. Druk bestaat in de vorm van afkeuring in woorden en het (in samenwerking met andere landen) opleggen van sancties. Het moet duidelijk zijn dat deze categorie volledig gericht is op de *uitgedaagde*, en niet op de *uitdager*. Dit is dus voor Zuid-Afrika de regering van de NP, en voor Algerije de Franse staat. In de laatste paragraaf,

⁹⁴ Africultures.com, ‘Professeur Youcef Abdeldjalil LARBI’, <http://www.africultures.com/php/index.php?nav=personne&no=18887> (18 mei 2015).

⁹⁵ A.L. Youcef, ‘The Algerian Army Made Me A Man’, *Transition* 116 (2014) 72.

⁹⁶ Ibidem, 75.

3.3, wordt de focus weer op de uitdager gelegd. Hier is het onderwerp de externe steun die werd verleend aan het ANC en het FLN door buitenlandse regeringen. In deze paragraaf wordt gekeken naar de buurlanden van Zuid-Afrika en Algerije, en in hoeverre deze de twee bewegingen steunden.

3.1

Deze paragraaf behandelt de historische inspiratie die invloed had op het ANC en het FLN in hun missie. Ten tijden van de vorming van MK kende het ANC wereldwijd veel voorbeelden waar men uit kon putten. Op 1 januari 1959 slaagde de socialistische revolutie in Cuba, waardoor de corrupte dictator Fulgencio Batista werd vervangen door de charismatische Fidel Castro. Laatstgenoemde was een groot voorstander van gewapende strijd tegen regimes die de eigen bevolking onrecht aandeden; het is dan ook denkbaar dat deze ontwikkeling het ANC motiveerde om MK op te richten.⁹⁷ De ontwikkelingen in Cuba stonden echter op een aantal punten los van de situatie in Zuid-Afrika. De primaire doelstelling van Castro en zijn sympathisanten was het brengen van communisme naar het eiland. Hoewel onder de antiapartheid beweging sympathie was (en in het geval van de SACP uitgesproken steun) voor het internationale socialisme, was emancipatie van niet-blanke Zuid-Afrikanen het grootste doel.

De succesvolle activiteiten van het FLN konden beter dienen als voorbeeld voor het ANC dan de Cubaanse revolutie. Algerije was ook onderdeel van Afrika, en paste daarmee bij het overkoepelende ideaal van Afrikaanse zelfbeschikking. De vergelijking met Algerije legde echter een pijnlijk verschil bloot: waar het Franse leger de afgelopen decennia haar onverslaanbare imago had verloren, leek de Zuid-Afrikaanse krijgsmacht nog steeds onaantastbaar. Het apartheidsregime was sinds het aan de macht komen nooit aangevallen op eigen grond. Zuid-Afrika mengde zich zelden in internationale conflicten, bovendien had het land zich in de Tweede Wereldoorlog succesvol ingezet aan de geallieerde zijde. Concluderend was de historische inspiratie die het ANC kon gebruiken in de mobilisatie en motivatie van haar volgers uiterst mager.

Het FLN werd ook geïnspireerd door externe gebeurtenissen, waarvan de meest noemenswaardige de Franse nederlaag bij Dien Bien Phu in Vietnam (1954) was. Deze nederlaag toonde aan dat het Franse leger machteloos stond tegenover een demoraliserende,

⁹⁷ McKinley, *The ANC and the Liberation Struggle*, 28.

vanuit het volk gedragen guerrillaoorlog.⁹⁸ Frantz Fanon hamerde in zijn pleidooi voor agressie tegen koloniale machthebbers op het effect dat een gebeurtenis als deze teweeg kon brengen. Volgens Fanon moest de centrale vraag van een revolutionair leger zijn hoe in het eigen land een equivalent van Dien Bien Phu gerealiseerd kon worden. Alleen dan zou de machthebber zich realiseren dat de inspanning het resultaat niet waard was.⁹⁹

Aan de inspiratie van Dien Bien Phu ging bovendien het gezichtsverlies van Frankrijk in de Tweede Wereldoorlog vooraf, toen het land in slechts een paar weken door Nazi-Duitsland werd overlopen. De kwetsbaarheid van Frankrijk in confrontaties met vijanden die over een grote wilskracht beschikten was duidelijk geworden. Ten slotte had het FLN de tijdsgeest mee in haar strijd: de dekolonisatie was in grote delen van Afrika reeds voltooid; de Franse koloniën waren in 1960 vrijwel allemaal opgegeven. Al met al kon het verzet in Algerije dus uit een rijke hoeveelheid voorbeelden van mislukte Franse militaire inspanningen en dekolonisatie putten.

3.2

In dit gedeelte van hoofdstuk 3 wordt de internationale druk als gevolg van afkeurende reacties op apartheid behandeld. Wat opvalt is de kleine hoeveelheid sancties die Westerse landen aan de Zuid-Afrikaanse regering oplegden. De in de inleiding genoemde *Sharpeville massacre* van 1960 werd hevig veroordeeld in woorden, maar resulteerde niet direct in maatregelen die druk konden zetten op het racistische beleid van de regering. In het boek *Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid* presenteert de aan de Syracuse University verbonden Audi Klotz een overzicht van sancties die tussen 1960 en 1990 werden opgelegd aan het apartheidsregime.¹⁰⁰ Hieruit komt duidelijk naar voren dat de VS, Groot-Brittannië, West-Duitsland, Frankrijk en Japan voornamelijk pas vanaf de late jaren 70 actie ondernamen. Het stopzetten van militaire handel met het land vond voor het grootste deel pas vanaf 1985 plaats.

Het voor een lange tijd uitblijven van sancties is opvallend wanneer men de kritiek op apartheid door westerse regeringsleiders in gedachten neemt. Op 27 januari 1960 landde de Afrikaanse rondreis van Harold Macmillan, toenmalig premier van Groot-Brittannië, in Zuid-Afrika. In Kaapstad sprak hij een blanke menigte toe over de ‘*wind of change*’ die in Afrika plaatsvond: een ontwikkeling die de Afrikanen zelfbeschikking zou geven. Deze toespraak

⁹⁸ Tucker, *Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency*, 22.

⁹⁹ Fanon, *The Wretched of the Earth*, 70.

¹⁰⁰ A. Klotz, *Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid* (Ithaca 1995) 5.

zou de geschiedenis ingaan als een belangrijk moment in de internationale druk die uitgeoefend werd op het apartheidsregime. Voor het publiek dat Macmillan aanhoorde voelden zijn woorden als een provocatie, die bevestigde dat Zuid-Afrika beter af was als republiek, buiten de Britse Gemenebest.¹⁰¹ De toespraak was bovendien een bevestiging van het nut om de traditionele waarden van de Boer en de felle ideologie achter apartheid te koesteren.¹⁰² In de jaren 60 zou dit gevoel domineren, en zorgen voor een situatie waarin internationale veroordelingen van apartheid juist het geloof in het systeem versterkten. Concluderend bestond internationale druk dus lang voor een groot deel uit afkeurende oordelen, die eerder contraproductief werkten, en bleven sancties vaak uit.

Internationale druk op Frankrijk om afstand te doen van Algerije was niet in ruime mate aanwezig. De Verenigde Staten hadden eerder druk toegepast op Nederland om Indonesië onafhankelijkheid te geven, en hadden tijdens de Suez crisis van 1956 de activiteiten van Groot-Brittannië en Frankrijk bekritiseerd. Aan het einde van de jaren 50 waren zij door intensivering van de Koude Oorlog echter deels teruggekomen op deze kritische houding naar het eigen kamp. Het socialistische karakter van het FLN zorgde ervoor dat de *status quo* van Franse dominantie door de VS gekoesterd werd. Daarnaast hadden de VS recht van spreken als najager van raciale gelijkheid verloren door de negatieve publiciteit rond de segregatiewetten.¹⁰³ De beperkte hoeveelheid kritiek die er was kwam desondanks hard aan: Frankrijk wist dat het als bakermat van de verlichting een reputatie hoog had te houden; de ontwikkelingen in Algerije tastten de Franse morele trots aan.¹⁰⁴

3.3

De laatste paragraaf schept een beeld van de externe steun waarop het ANC en het FLN konden rekenen. Wanneer we de geopolitieke situatie beschouwen, valt op dat het verzet tegen apartheid plaatsvond binnen een zeer geïsoleerde omgeving. In de jaren 60 werd Zuid-Afrika omringd door landen die niet bereid of in staat waren een opstand te steunen.¹⁰⁵ Veel van de buurlanden werden net als Zuid-Afrika bestuurd door een blanke minderheid: Angola en Mozambique waren koloniën van het fascistische bewind in Portugal.¹⁰⁶ In Rhodesië (het

¹⁰¹ Dubow, 'Macmillan, Verwoerd, and the 1960 'Wind of Change' Speech', 1110.

¹⁰² Ibidem, 1113.

¹⁰³ Shepard, *The Invention of Decolonization*, 60.

¹⁰⁴ Merom, *How Democracies Lose Small Wars*, 120.

¹⁰⁵ Meli, *South Africa Belongs to Us*, 161.

¹⁰⁶ A.M. Van Wyk, 'Apartheid's Atomic Bomb: Cold War Perspectives', *South African Historical Journal* 62 (2010) 103.

huidige Zimbabwe) zorgde een internationaal niet erkende onafhankelijkheidsverklaring voor de transitie van Britse kolonie naar een autonoom blank bestuur, dat zelden kritisch was ten aanzien van apartheid.

Botswana, tot 1964 ook een Brits koloniaal gebied, kon op kleine schaal functioneren als onderdak voor activiteiten van het ANC, zoals de Lobatse conferentie van 1962.¹⁰⁷ Echter was de onafhankelijke staat gedurende de rest van de jaren 60 nog te zwak om de confrontatie met Zuid-Afrika op te zoeken. De landen die wel zeer actief waren in het steunen van het ANC waren niet verbonden door grenzen met Zuid-Afrika. In Tanzania was boegbeeld van de NAM Julius Nyerere van 1961 tot 1985 president. Onder zijn hoede kon het ANC een extern hoofdkantoor stichten, dat diende als locatie voor interacties met bevriende partijen.¹⁰⁸ De ligging, ver van Zuid-Afrika, zorgde echter voor een grote kloof tussen de interne en externe activiteiten van de organisatie.

Het FLN ontving tussen 1954 en 1962 steun vanuit het aangrenzende Tunesië en Marokko.¹⁰⁹ Laatstgenoemde bood onderdak aan de beweging toen zij in ballingschap was; Tunesië deed dit ook, en leverde bovendien tactische en materiële steun. Vanaf 1956 kwam een grote stroom vluchtelingen op gang: eind 1957 waren er 40.000 vluchtelingen in Marokko en 60.000 in Tunesië. De regeringen van deze landen boden steun aan de Algerijnse opstandelingen in het rekruteren van manschappen uit deze groep.¹¹⁰ De in hoofdstuk 2 genoemde blokkade langs de grens met deze landen, door het Franse leger vanaf 1957 in werking gesteld, was echter een grote hindernis in het benutten van de buitenlandse kracht van het FLN.

¹⁰⁷ McKinley, *The ANC and the Liberation Struggle*, 31

¹⁰⁸ *Ibidem*, 30

¹⁰⁹ Merom, *How Democracies Lose Small Wars*, 85.

¹¹⁰ Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century*, 239.

Conclusie

Na drie hoofdstukken kan een balans opgemaakt worden van de factoren die het succes bepaalden van gewapende strijd tegen het onrecht van een blank minderheidsregime, en daarmee antwoord geven op de vraag *‘Waarom leidde het onrecht van een blank minderheidsregime in Algerije wel tot een succesvolle gewapende opstand, terwijl deze onder leiding van het ANC in Zuid-Afrika gedurende de jaren 60 uitbleef?’*.

Hoofdstuk 1

In hoofdstuk 1 vond een analyse plaats van de manier waarop het ANC en het FLN georganiseerd waren. Hierbij ging aandacht uit naar hun organisatiestructuur, de ideologische basis en ten slotte de tactiek die zij hanteerden in de strijd tegen overheersing. Wat hier duidelijk naar voren kwam was de kleinschaligheid en moeizaamheid waarmee MK uit het ANC voortkwam. Het oprichten van een gewapende organisatie vanuit een aanvankelijk geweldsloze beweging bracht een overdaad aan nieuwe problematiek met zich mee. Het FLN beantwoorde dezelfde problematiek met een hiërarchisch en gedecentraliseerd systeem, dat een duidelijke taakverdeling kende. De adequate reactie van Frankrijk zorgde er echter voor dat ook dit systeem niet haar vruchten afwierp.

Op ideologisch vlak waren er duidelijke verschillen tussen de twee organisaties. Het ANC kende een gematigde en liberale traditie, die lang niet altijd de concrete zorgen van onderdrukte Zuid-Afrikanen wist te raken. Ideologische verdeeldheid zorgde bovendien voor onvolledige benutting van bereidheid tot actie onder het volk. Het FLN onderscheidde zich door het vermogen ideologieën te binden. De combinatie van een concrete socialistische boodschap en het aanspraak maken op traditionele, islamitische, stamverbanden viel in goed aarde bij de Algerijnse bevolking.

De laatste paragraaf van hoofdstuk 1 behandelde tactische keuzes. Na jaren van geweldloosheid koos het ANC in 1961 voor gematigd gebruik van geweld. In feite werd slechts een ‘halve’ oorlog gevoerd: MK moest angst inboezemen bij personen die loyaal waren aan de apartheid, maar geen afgunst. Het FLN predikte een radicalere aanpak door geweld te richten op het vijandelijke leger, de pieds noirs en zelfs personen uit de eigen doelgroep. Het pleidooi van Frantz Fanon legitimeerde dit door te stellen dat kolonialisme in de essentie ook een gewelddadig systeem was.

Hoofdstuk 2

Hoofdstuk 2 schoof de organisaties aan de kant, om de focus te leggen van de uitdager op de uitgedaagde: het apartheidsregime en het Franse gezag in Algerije. Het skelet van dit hoofdstuk werd gevormd door het *sources of power* model van de Amerikaanse politicoloog Gene Sharp. Hieruit kwamen de categorieën *intangible factors*, *material resources* en *sanctions* naar voren. Deze werden achtereenvolgend ingevuld met de missiegedachte van de heersende groep, de economische macht van deze groep en ten slotte de beschikbare manieren om weerstand de kop in te drukken. De regering van de NP zette het missiegedachtegoed van de Boeren in, en trachtte dit ook te verspreiden naar de Engelstalige blanke bevolking. In Algerije heerste onder de *pieds noirs* vergelijkbare ideeën, echter was de relatie tot de gezaghebber anders. De Franse regering in Parijs zou uiteindelijk het lot beslissen; de *pieds noirs* wisten dat deze door verdeeldheid in het Metropoolgebied niet per definitie in hun voordeel uit zou vallen.

Een ongelijke verdeling van *material resources* gold in allebei de landen. Economische ongelijkheid was reeds voor de apartheid gestimuleerd; na 1948 namen de economische mogelijkheden van de niet-blanke bevolking nog verder af. De houding van Frankrijk richting Algerije toonde veel overeenkomsten: de invoering van een westers model van grondbezit zorgde ervoor dat landbouwgrond massaal overgeheveld werd naar de *pieds noirs*. Het gebrek aan voorzieningen voor de islamitische bevolking garandeerde dat deze ongelijke situatie in stand bleef.

In paragraaf 2.3 werden de *sanctions* behandeld. In de onderdrukking van weerstand waren verbanning naar Bantu-gebieden en de banning order effectieve middelen. Ook het Franse gezag in Algerije had krachtige middelen tot zijn beschikking. De beperkingen die door de Franse wet waren opgelegd stonden marteling niet in de weg. Het leger trad hard op tegen de activiteiten van het Algerijnse verzet. Het systematisch schoonvegen van brandhaarden was een benadering die angst inboezemde bij de strijders van het FLN.

Hoofdstuk 3

Het laatste hoofdstuk nam de vergelijking tussen Zuid-Afrika en Algerije naar een internationaal niveau. Het belang van historische inspiratie, diplomatieke druk en concrete steun in de strijd tegen onderdrukking stond centraal. Verschillen in historische inspiratie bleken van groot belang te zijn. Het ANC werd in de revolutionaire activiteiten van MK gehinderd door een gebrek aan historische voorbeelden: de revolutie in Cuba verschilde sterk in ideologische doelstelling. De oorlog in Algerije had meer weg van de eigen situatie, maar

het was lastig om het beeld van het Franse leger op dat van Zuid-Afrika te plakken. Het FLN had het hier makkelijker: gezichtsverlies van Frankrijk in Vietnam en tijdens de Tweede Wereldoorlog gaf motivatie en geloof in de vrijheidsstrijd.

Uit paragraaf 3.2 bleek dat internationale druk op excessen in Zuid-Afrika en Algerije niet omvangrijk was. Krachtige woorden werden in het geval van de apartheid pas met grootschalige sancties aangevuld vanaf de jaren 80. Internationale veroordeling werkte zelfs versterkend voor de missiegedachte van de NP. Frankrijk ontving nog minder kritiek op haar activiteiten in Algerije, echter kwam deze kritiek harder aan door het verlichte en humanitaire imago dat het land probeerde op te houden.

In de laatste paragraaf werd externe steun behandeld, die het ANC en het FLN ontvingen om hun acties te ondersteunen. Het ANC zat daarbij in een lastige geografische positie: de buurlanden van Zuid-Afrika waren loyaal aan de regering van het land of waren niet krachtig genoeg om de confrontatie op te zoeken. Marokko en Tunesië boden het FLN veel hulp, en konden als buurlanden goed dienen als uitvalsbasis. De Franse grensblokkade bemoeilijkte de uitwisseling van goederen en manschappen met het thuisland echter.

Inzichten

Reeds in de inleiding werd aangegeven dat in dit onderzoek de valkuil van de teleologie vermeden moest worden: in de periode 1960 tot 1970 slaagden de doelstellingen van het ANC niet; tussen 1954 en 1962 werden die van het FLN wel vervuld. Dit verschil mag niet de basis zijn waarop verschillen in eigenschappen van de organisaties, de overheersers en de internationale situatie beoordeeld worden. In de nu volgende conclusie zullen ideeën gevormd worden over het belang van verschillen in de situatie rond Zuid-Afrika en die in Algerije. Daarbij worden ideeën opgeworpen; geen harde oordelen over zaken die een gewapende opstand maken of breken.

De analyse van de scriptie wekt de sterke indruk dat de organisaties zelf geen doorslaggevende rol hadden in het verwezenlijken van een gewapende revolutie. Het ANC had wellicht grotere moeite dan het FLN om volgelingen achter zich te krijgen, beiden toonden aan dat een repressief beleid er in slaagde om de structuur en interne communicatie van de bewegingen te breken. Een belangrijk verschil was wel dat het apartheidsregime niet in een oorlogssituatie was gestort, en daardoor bij dit beleid aanzienlijk minder bloed hoefde te vergieten dan het Franse leger. Deze laatste factor is zeer relevant bij de keuze voor een geweldsloze dan wel gewelddadige tactiek. De theorie van Frantz Fanon gaat ervan uit dat de vijand met excessief geweld gedwongen wordt zich te verlagen tot hetzelfde niveau. Dit leidt

volgens Fanon tot internationale sympathie voor de onderdrukten. De ANC-tactiek van defiance, aangevuld met bloedeloze sabotage, had in aanzienlijk mindere mate het vermogen om de uitgedaagde partij in deze positie te drukken.

Verschillen in regime bleken belangrijk te zijn voor het verloop van gewapende strijd. De belangrijkste bevinding in hoofdstuk 2 was de grote rol die het verschil tussen een regering die onomstotelijk de blanke minderheid vertegenwoordigde (Zuid-Afrika) en een die door de afstand tussen het moederland en het overzeese gebied dit in beperktere mate deed (Frankrijk). De blanke minderheid had in Algerije, net als in Zuid-Afrika, de meeste economische middelen in handen, en vulde deze aan met een sterke collectieve ideologie en krachtige sancties. De onbreekbare band met de regering, die voor de theorie van Gene Sharp zo belangrijk is, ontbrak in dit geval echter. Dit was een belangrijk aspect, dat gebruikt kan worden in het verklaren waarom Frans Algerije binnen 6 jaar viel, en apartheid na de jaren 60 zo lang bleef voortbestaan.

Hoofdstuk 3 had een onmisbare functie omdat deze de internationale context behandelde. De rol die internationale inspiratie kan spelen in het opzetten van een gewapende revolutie is het beschouwen waard. Wanneer de uitgedaagde macht aangetast is in zijn onschendbare imago, kan dit zeer positieve gevolgen hebben op mobilisatie en motivatie achter een vrijheidsstrijd. Een belangrijke conclusie uit dit hoofdstuk is dat internationale druk in de vorm van afkeurende oordelen vooral werkt wanneer een machthebber een bepaald imago hoog denkt te moeten houden. Het verlichte zelfbeeld van Frankrijk, en de wens mee te kunnen doen in Europese samenwerking, waren doorslaggevend in de hevige manier waarop het land de kritiek zich aantrok. Zuid-Afrika zag zichzelf als blank eiland op een zwart continent, en beschouwde kritiek daarom als bewijs dat het met apartheid werkte aan een eenzame missie. Zonder economische sancties was er dus geen kans om invloed op het land uit te oefenen.

De in dit onderzoek verworven inzichten geven een beeld van het nut van vergelijkend onderzoek als het aankomt op het domein van (contra-)revolutie. Zonder harde claims te maken is een idee geschetst van het samenspel tussen keuzes en inspanningen van revolutionaire bewegingen en de onveranderlijke binnen- en buitenlandse context waarbinnen zij moesten opereren. De vergelijking tussen twee landen, gelegen in het meest noordelijke en meest zuidelijke punt van Afrika was hierin slechts een van de vele mogelijkheden.

Bronvermelding

- African National Congress, ANC Speaks. Documents and Statements of the African National Congress 1955-1976 (1977).
- Africultures.com, 'Professeur Youcef Abdeldjalil LARBI', <http://www.africultures.com/php/index.php?nav=personne&no=18887> (18 mei 2015).
- Arrow, R., 'Gene Sharp: Author of the nonviolent revolution rulebook' (versie 21 februari 2011), <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-12522848> (7 juni 2015).
- Cloete, E., 'Afrikaner Identity: Culture, Tradition and Gender', *Agenda* 13 (1992).
- Darracq, V., 'The African National Congress (ANC) Organization at the Grassroots', *African Affairs* 107 (2008) 589-609.
- Denner, A. en Todorov, T., 'Torture in the Algerian War', *South Central Review* 24 (2007) 18-26.
- Dubow, S., 'Macmillan, Verwoerd, and the 1960 'Wind of Change' Speech', *The Historical Journal* 54 (2011).
- Dunn, J., *Modern revolutions. An introduction to the analysis of a political phenomenon* (Cambridge 1972).
- Eidelberg, P., 'South African Apartheid: The Homeland-Township Nexus, 1948-1986', *South African Historical Journal* 36 (1997) 88-112.
- Eland, I., *The Failure of Counterinsurgency: Why Hearts and Minds Are Seldom Won* (Santa Barbara 2013).
- Ellis, S. en Sechaba, T., *Comrades against Apartheid. The ANC & the South African Communist Party in Exile* (Londen 1992).
- Ellis, S., *External Mission. The ANC in Exile, 1960-1990* (Oxford 2013).
- Fanon, F., *The Wretched of the Earth* (Engelse vertaling: New York 1963).
- Feit, E., *South Africa. The Dynamics of the African National Congress* (Londen 1962).
- Fremont-Barnes, G., *A History of Counterinsurgency* (Santa Barbara 2013).
- Gerhart, G.M., *Black Power in South Africa. The Evolution of an Ideology* (Los Angeles 1978)
- Giliomee, H., 'The Making of the Apartheid Plan, 1929-1948', *Journal of Southern African Studies* 29 (2003).
- Gosnell, J.K., 'France, Empire, Europe: Out of Africa?', *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 26 (2006).

- Grundlingh, A., 'The King's Afrikaners? Enlistment and Ethnic Identity in the Union of South Africa's Defence Force during the Second World War, 1939-45', *The Journal of African History* 40 (1999).
- Klotz, A., *Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid* (Ithaca 1995).
- Leezenberg, M. en de Vries, G., *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (Amsterdam 2012).
- Mandela, N., *The Long Walk to Freedom. The Autobiography of Nelson Mandela* (New York 1994).
- Mangcu, X., 'Retracing Nelson Mandela through the Lineage of Black Political Thought', *Transition* 112 (2013).
- Maran, R., *Torture: the Role of Ideology in the French-Algerian War* (New York 1989).
- McKinley, D.T., *The ANC and the Liberation Struggle. A Critical Political Biography* (Londen 1997).
- Meli, F., *South Africa belongs to us. A History of the ANC* (Harare 1988).
- Melnik, C., *Insurgency and Counterinsurgency in Algeria* (Cambridge 1964).
- Merom, G., *How Democracies Lose Small Wars. State, Society, and the Failures of France in Algeria, Israel in Lebanon, and the United States in Vietnam* (Cambridge 2003).
- Naylor, P.C., 'A Reconsideration of the Fourth Republic's Legacy and Algerian Decolonization', *French Colonial History* 2 (2002).
- Noble, T.F.X. (en anderen), *Western Civilization Beyond Boundaries. Seventh Edition* (Stamford 2011).
- Prashad, V., *The Darker Nations: A People's History of the Third World* (New York 2007).
- Russell, D.E.H., *Rebellion, Revolution, and Armed Force: A Comparative Study of Fifteen Countries with Special Emphasis on Cuba and South Africa* (New York 1974).
- Sharp, G., *The Politics of Nonviolent Action. Part One: Power and Struggle* (Boston 1973).
- Shepard, T., *The Invention of Decolonization. The Algerian War and the Remaking of France* (Ithaca 2006).

- Sherman, A., ‘Climax in Algeria: The O. A. S. and the Pieds Noirs’, *The World Today* 18 (1962).
- Sonkosi, Z., *African Opposition in South Africa From 1948 – 1969 (An Analysis of the African National Congress of South Africa’s Non-violent and violent actions.)* (Berlijn 1975).
- Suttner, R., ‘Culture(s) of the African National Congress of South Africa: Imprint of Exile Experiences’, *Journal of Contemporary African Studies* 21 (2003) 303-320.
- Thody, P., *The Fifth French Republic. Presidents, politics and personalities* (Londen 1998).
- Thompson, L., *A History of South Africa* (New Haven 1990).
- Tignor, R. (en anderen), *Worlds together, worlds apart: a history of the world from the beginnings of humankind to the present* (New York en Londen 2011).
- Tucker, S., *Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency. A New Era of Modern Warfare* (Santa Barbara 2013).
- Van Wyk, A.M., ‘Apartheid’s Atomic Bomb: Cold War Perspectives’, *South African Historical Journal* 62 (2010) 100-120.
- Wagner, H.L., *The Algerian War* (New York 2012).
- Walshe, P., *The Rise of African Nationalism in South Africa. The African National Congress 1912-1952* (Los Angeles 1971).
- Willan, B., ‘The Anti-Slavery and Aborigines’ Protection Society and the South African Natives’ Land Act of 1913’, *The Journal of African History* 20 (1979).
- Wolf, E.R., *Peasant Wars of the Twentieth Century* (New York 1969).
- Youcef, A.L., ‘The Algerian Army Made Me A Man’, *Transition* 116 (2014) 67-79.